

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی

دانشکده هنر و معماری / گروه ارتباط تصویری
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد M.A

گرایش:
تصویرسازی

عنوان:
بررسی طبیعت نگاری در نقاشی های دوره نخست قاجار

استاد راهنما:
دکتر آناهیتا مقبلی

استاد مشاور:
نادر موسوی فاطمی

دانشجو:
فاطمه سادات لهراسبی

تابستان ۱۳۹۱

تعهذنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانف فاطمه سادات لهراسی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجوی

۸۸۰۸۳۸۶۰۹۰۰ در رشته **تصویرسازی** که در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۱

از پایان نامه خود تحت عنوان : **بررسی نقاشی های دوره نخست قاجار**

دفاع نمودم.

بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانف بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- ۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی هم سطح، پایین تر یا بالاتر در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانف مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا

بسمه تعالی

در تاریخ :

دانشجوی کارشناسی ارشد از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره **18**

به حروف هجده تمام و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

شورا اخلاق پژوهش

یاداری از خدای سبحان و اعتماد بر این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر بر اهمیت

جایگاه دانشگاه در اعطای فرهنگ و تمدن بشری، ماد انجمنیان و اعطاء بیات علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی مشهد می گردیم اصول زیر را در انجام

فحالیتهای پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن سخن می گوئیم:

۱- اصل برانست: التزام بر برانست جویی از حرکت ز رفتار غیر حرزهای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به مثابه های غیر علمی می آلائند.

۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تمهید به اجتناب از حرکت جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجیزات و منابع در اختیار.

۳- اصل ترویج: تمهید به رواج دانش و اشتهار نتایج تحقیقات و انتقال آن به بندگان علمی و دانشمندان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۴- اصل احترام: تمهید به رعایت حریم با حرمت در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از حرکت حرمت شکنی.

۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۶- اصل رازداری: تمهید به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.

۷- اصل تحقیق جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.

۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تمهید به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بندگان پژوهش.

۹- اصل منافع ملی: تمهید به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

تقدیم به مادر و خواهر عزیزم که همواره دلگرمی روزهای تنهاییم بودند

قدردانی و سپاس فراوان از تمامی اساتید و دوستان عزیزم

- ۱-۱ بیان مسئله ۲
- ۲-۱ هدف های تحقیق ۳
- ۳-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن ۴
- ۴-۱ سوالات یا فرضیه های تحقیق ۴
- ۵-۱ چهارچوب نظری تحقیق ۴
- ۶-۱ روش تحقیق ۴
- ۷-۱ پیشینه پژوهش ۴
- ۸-۱ روش گرد آوری اطلاعات ۵
- ۹-۱ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۵
- ۱۰-۱ منابع پژوهش ۵
- ۱۱-۱ واژه های کلیدی ۵

فصل دوم

- ۱-۲ قاجاریه ۷

۷	۱-۱-۲ پیشینه ایل قاجار
۸	۲-۱-۲ تلاش برای پادشاهی
۹	۳-۱-۲ پادشاهی قاجاریه
۱۸	۲-۲ مکتب نقاشی قاجار
۱۹	۳-۲ نقاشی دوره قاجار
۲۲	۱-۳-۲ دوره ی اول
۲۳	۲-۳-۲ دوره ی دوم
۲۴	۴-۲ یادداشت های درباره ی نقاشی قاجار
۳۰	۵-۲ سبک نقاشی قاجار
۳۳	۶-۲ طبیعت گرایی
۳۴	۷-۲ علت یا علت های ظهور این مکتب
۳۷	۸-۲ مشخصات آثار ناتورالیستی
۳۹	۹-۲ نقش طبیعت در نقاشی

- ۳۹ ۱-۹-۲ طبیعت به صورت پس زمینه و تزئینی (فرعی)
- ۳۹ ۲-۹-۲ طبیعت به صورت پس زمینه واقع گرایانه (فرعی)
- ۳۹ ۳-۹-۲ طبیعت به صورت پیش زمینه موضوع اصلی
- ۳۹ ۴-۹-۲ پیوند طبیعت در پس زمینه با عناصر پیش زمینه

فصل سوم

- ۴۲ ۱-۳ موضوعات نقاشی دوره قاجار
- ۴۲ ۱-۱-۳ شمایل کشی
- ۴۳ ۲-۱-۳ چهره نگاری
- ۴۵ ۳-۱-۳ مینیاتور
- ۴۸ ۴-۱-۳ نقاشی گل و بوته
- ۴۸ ۵-۱-۳ نقاشی گل و مرغ
- ۴۹ ۶-۱-۳ نقاشی لاکی
- ۵۰ ۷-۱-۳ نقاشی پشت شیشه

۵۰	۸-۱-۳ نقاشی قهوه خانه ای
۵۱	۲-۳ مضامین رایج در نقاشی دوران قاجار
۵۱	۱-۲-۳ مضامین حماسی و سیاسی
۵۲	۲-۲-۳ مضامین احساسی و شهوانی
۵۴	۳-۲-۳ مضامین مذهبی
۵۵	۳-۳ زیباشناسی نقاشی قاجار
۶۱	۱-۳-۳ ترکیب بندی
۶۲	۲-۳-۳ کادر
۶۳	۴-۳ شبیه سازی و معنا شناسی
۶۳	۵-۳ چهره نگاری
۶۶	۶-۳ مقدمه ای بر چهره نگاری
۶۸	۷-۳ چهره نگاری در نقاشیهای دوره های زند و قاجار(زمان فتحعلی شاه)
۶۸	۱-۷-۳ زنان
۶۹	۲-۷-۳ مردان

۶۹	۳-۷-۳ کودکان
۷۰	۳-۸ ویژگیهای مکتب نگارگری قاجار:
۷۰	۳-۸-۱ نگارگری دوره قاجار(بخش اول)
۷۸	۳-۸-۲ شکل انسان در نقاشی قاجار
۸۰	۳-۹ نقاشان مهم دوره نخست قاجار
۸۱	۳-۹-۱ سبک هنری و شیوه نقاشی صنایع الملک

فصل چهارم

۸۵	۴-۱ تصویر قدرت و قدرت تصویر
۸۵	۴-۱-۱ فتحعلی شاه قاجار
۹۰	۴-۱-۲ تصاویر قدرت: قلمرو ایران
۹۱	۴-۲ دوران شکل گیری
۹۲	۴-۲-۱ آغامحمدخان در جستجوی تصویر قدرت

۹۴	۲-۲-۴ فتحعلی شاه و تصاویر تمام قد دودمانی دوران
۹۴	۱-۲-۲-۴ دربار فتحعلی شاه
۹۹	۲-۲-۲-۴ ایجاد تصویری شاهانه
۱۰۳	۳-۲-۲-۴ فرستادن تصویر به فرنگ
۱۰۴	۳-۴ نقوش برجسته سنگی و کاهش اقتدار شاه
۱۰۶	۴-۴ تصاویر درباری و اعتقادات مذهبی
	فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۱۱	۱-۵ نتیجه گیری
۱۱۴	۲-۵ فهرست تصاویر
۱۵۳	۳-۵ کار عملی
۱۵۶	فهرست منابع و ماخذ

بیان مساله تحقیق

ایران، این کهن سرزمین، این کهن دیار هنر و نقش و عرفان پوشیده شده از گرد فراموشی یادها و

هویتی است که سالها برای حفظ و نگهداری آن خون ها ریخته و جنگ ها به چشم دیده است.

دیدن، یافتن و بررسی این هنر و هویت تنها دلیلی است که می توان پیش از هر چیز رازهای درونی

خود را بیابی و به اصل خویش باز گردی. بررسی بخش کوچکی از این دریای هنر و عشق و تاریخ و پیشینه های فرهنگی و هنری ایران به عنوان میراث جاودان هویت من تنها بهانه کوچکی است که هویت درونی ام را از لا به لای تار و پود پنهان شده در میان نقش و طرح و جامانده هایش بیابم. طرح اصلی این سوال زمانی برای پژوهنده شکل گرفت که در حال بررسی و یافتن نقوش گیاهی، حیوانی و انسانی در نگارگری های دوره هرات و صفویه بوده است. گشت و گذاری کوچک و پنهانی در میان باغ های ایرانی و کاخ های سربه فلک کشیده و عشق های ممنوعه ی یوسف و زلیخا. خیالی بود این خواب و زندگی با عباسی و بهزاد. در بررسی این موضوع در مکاتب فوق در گذاری بر نقش و نقوش تزئینی موضوع پرداختن به طبیعت نیز قرار داشته است، اما این روند در دوره قاجار رویکردی یافت. با توجه به این مهم و علاقه شخصی پژوهشگر پای فراتر نهادم تا سری بزنم به نقاشی های قاجار و گشت و گذاری در کاخ های فتحعلیشاه در دوره اول قاجار (۱۲۱۰-۱۲۶۴ ه. ق). به همین دلیل این دوره را به عنوان موضوع تحقیق برگزیده و سعی کرده تا انواع نقوش استفاده شده در طبیعت گری های نقاشی ها را یافته و در مورد چگونگی به وجود آمدن آنها تحقیق کند.

این دوره از این جهت قابل بررسی و اهمیت است که در دوره جدید تغییرات در نقوش تزئینی و طبیعت نگاری در پس زمینه ها صورت می گیرد. قصد از این تحقیق یافتن بسیاری نکات است که

نشان دهنده گردش بصری و پیوند این نقوش تزئینی و طبیعت نگاری پس زمینه با عناصر اصلی در پیش زمینه آثار، طراحی و نگارگری هستند. و همچنین نمادشناسی تصویری این نقوش می باشد که گاه بی آنکه از لحاظ معنایی ارزیابی گردند صرفاً به لحاظ زیبایی ظاهری مورد تحسین قرار می گیرند. بدون در نظر گرفتن این نکته که این آثار علاوه بر بار معنایی و زیبایی شناسانه آنها با تکیه بر فرهنگ و سنت ایران زمین بر جای جای این خطه به گونه های مختلف اعم از نقش برجسته، کاشی کاری، تذهیب و بسیاری دیگر به کار رفته اند.

در ادامه لازم به توضیح است که طبیعت نگاری در این رویکرد همان معنی لغوی ناتورالیسم (Naturalism) که سیوه هنری اواسط سده نوزده که به ارائه و ترسیم پدیده ها و گرایش و اهتمام به بازنمایی و وصف طبیعی هر چیز مبتنی بر اصول و علل طبیعت آنان بدون تحریف یا احساسات گرایمی می پردازد.

از این رو به دلیل اینکه تا کنون هیچ تحقیق شایسته و در خور توجهی نسبت به این موضوع صورت نگرفته است پژوهنده سعی نموده تا بتواند از زاویه ای نو جنبه های گوناگون نقاشی های دوره اول قاجار را به عنوان موضوع تحقیق پایان نامه ارشد مورد بررسی قرار دهد.

اهمیت موضوع تحقیق و دلایل انتخاب آن :

نگاه به نقاشی دوره قاجار از زاویه ای که کمتر مورد پژوهش قرار گرفته و تاکید بر نوآوری های این هنر، در ضمن اصالت های فرهنگی نقاشی ایرانی و همچنین پی بردن به این نکته که در دوره نخست قاجار چه چیز باعث ادامه یافتن حضور نقش مایه های ایرانی و تاثیرات هنری دوران قبل در آن هنر شده است.

هدفهای تحقیق :

- ۱- بررسی طبیعت نگاری در نقاشی های دوره نخست قاجار
- ۲- بررسی فضای طبیعت و نقوش تزئینی به کار رفته در نقاشی های دوره نخست قاجار
- ۳- بررسی میزان تاثیر پذیری هنر دوره نخست قاجار از هنر معاصر خود در غرب

۴) سوالات یا فرضیه های تحقیق (بیان روابط بین متغیرهای مورد مطالعه) :

به نظر می رسد در نقاشی های دوره نخست قاجار نقش مایه ها و نقوش تزئینی پیش زمینه به پس زمینه نیز وارد شده اند.

به نظر می رسد هنر غربی معاصر با دوره نخست قاجار نقش موثری در نقاشی این دوره داشته است.

۵) چهارچوب نظری تحقیق :

طبیعت نگاری : (Naturalism) شامل پس زمینه ها ، دور نگاریهای مناظر

عناصر تزئینی: اعم از نقوش تزئینی موجود در کادر مانند کاشی ها، گره چینی ها، پرده ها، فرش، لباس ها و سایر وسایل تزئینی

قاجار : (۱۲۱۰- ۱۲۶۴ ه ق) آغاز حکومت توسط آغامحمد خان قاجار تا پایان سلطنت محمد شاه قاجار. چراکه بعد از این دوره هنر ایرانی به سمت هنر غرب متمایل گشته و هویتی کاملاً متفاوت می یابد که مورد بحث پژوهشی نگارنده نمی باشد.

۶) روش تحقیق:

مطالعه منابع کتابخانه ای - آرشیو تصاویر

(۷) پیشینه پژوهش:

نقاشی و نقاشان قاجار، آژند

ماهر نقش، محمود؛ طرح و اجرای نقش در کاشیکاری ایران دوره اسلامی، ۱۳۶۲

بلوکباشی، علی؛ پژوهش های فرهنگی؛ تهران ۱۳۷۵

خزائی، محمد؛ هنرهای تجسمی، شماره ۱۷

فرخ یار، نجم الدین؛ گرافیک در دوره قاجار؛ گرافیک، شماره ۱۸ و ۱۹، بهمن ۱۳۸۴

در موارد فوق بررسی های انجام شده و مقالات طرح شده اگرچه مربوط به هنر دوره قاجار و نقوش

استفاده شده در آن دوره می باشند با این حال مورد بحث موضوع پژوهشگر نمی باشند و توضیح

کاملی در باب این موضوع ارائه نمی دهند.

(۸) روش گرد آوری اطلاعات:

مبتنی بر توصیفی تحلیل محتوا

(۹) روش تجزیه و تحلیل اطلاعات: کیفی

(۱۰) منابع پژوهش: